

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ в научно направление 8.2. „Изкуствознание и изобразително изкуство“.

Тема на дисертационния труд:

КОНЦЕПТУАЛЕН ДИЗАЙН. НОВИ ТЕНДЕНЦИИ И ПРАКТИКИ

Докторант: Биляна Атанасова Калоянова

Научен ръководител: доц. д-р Емилия Панайотова

Рецензент: проф. д-р Орлин Панайотов Дворянов.

В настоящата рецензия се разглежда дисертационния труд на Биляна Калоянова – докторант в Нов Български Университет (магистърски факултет, департамент „Дизайн“, докторантска програма „Дизайн“.

Темата на труда е свързана със световното развитие на дизайна и по-точно с иновациите и провокативните решения през последните 25 години. Според нас изборът на докторанта е сполучлив, тъй като въпросите поставяни от съвременния дизайн в развитите държави, за България по обясними причини, остават в страни.

Като цяло представеният труд е структуриран в увод, три глави, заключение и списък на литературните източници с общ обем от 132 стр. От посочените източници 25 са на български, 14 на чужд език, а 4 са от интернет. Неразделна част от целия труд са приложенията разделени в три части според броя на главите. Илюстративният материал съдържа 106 репродукции, чрез които значително спомага за изясняване на отделни примери в изложението, подкрепяйки твърденията на автора.

Стилът на писане е съобразен с академичните изисквания. Изказът е ясен, без излишна претенциозност за интелектуална уникалност и дава възможност на читателя да проследи лесно споделените от автора размисли. Академичните правила са спазени и при техническото оформление на труда. Като изключение мога да посоча прекомерно разширеното междуредие на стр. 13, което според мен е единствената техническа грешка в целия труд.

В увода са представени мотивацията на автора, обектът, предметът, тезата, целите и задачите на изследването.

Като обект са посочени взаимоотношенията и взаимовръзките между специфичните процеси, които протичат в изкуството през XX и XXI век и в частност в областта на дизайна. За предмет на изследването се определя понятието „концептуален дизайн“.

Застъпената от автора теза гласи, че това понятие може да бъде терминологично дефинирано на базата на ясни критерии, а новите теории и практики в тази конкретна област, могат да се класифицират и обединят в основни тенденции.

Във връзка с потвърждаването на тази теза Биляна Калоянова си поставя като основна цел да изведе понятието „концептуален дизайн“ като изследва възникването и развитието му до днес. Изследователските задачи поставени във връзка с постигането на целта са реалистични и в процеса на изследването до голяма степен пълноценно реализирани.

В края на увода е изведен и кратък терминологичен апарат.

В Първа глава Биляна Калоянова се спира на историческите предпоставки за появата и развитието на концептуалния дизайн. Направен е исторически преглед на модерните течения от началото до средата на XX век. Разгледани са най-вече футуризма, дадаизма, руския конструктивизъм, школата „Баухаус“, движението „Де стил“, ВХУТЕМАС и са цитирани някои от най-ярките автори свързани с тях, като например Маринети, Дюшан, Кандински, Беренс, Ел Лисицки и др. Въпреки, че този преглед е предимно исторически, авторът на дисертационния труд се спира и на специфичното за всяко от изброените течения концептуално отношение към обекта, предмета, вещта. Изтъква се, че идеите на модерните в голяма степен противопоставят „духовното на материалното“, „вътрешното на външно стимулираното изкуство“ (стр.20).

На развитието на „Баухаус“ е отредено специално място, като се споменава не само съществуването на школата в Германия, но и развитието на идеите ѝ в следствие на емиграцията на голяма част от преподавателите в САЩ непосредствено преди и след Втората световна война. На стр. 24 авторът подчертава, че авангардите апелират не само към нови подходи при създаването на изкуство, а налагат и „новия колективен

мит на модерността“. Абстрактното изкуство търси баланс между индивидуалността и универсалността, а това „води и до идеите за социалната функция на дизайна и промяна в качеството на живот.“ (стр.24). На следващата страница Калоянова отбелязва важния факт, че дизайн преди и непосредствено след Втората световна война се организира и заявява активно в обществен план, като заема важни позиции в ежедневието. От това докторантът извежда една от основните тези на труда си, а именно: „...съвременния концептуален дизайн е ясен контрапункт на „добрия дизайн“ и на дизайна обслужващ масовата култура и свързаното с нея консумативно поведение...“.

По-нататък авторът на дисертационния труд прави анализ на връзките на дизайна с поп културата и масовата консумация. Като инструменти за постигане на пълна манипулация на потребителите са посочени маркетинга, масовата реклама чрез информационните медии, стайлинга.

В края на първа глава са направени изводи, които очертават важните особености на този исторически период, свързани пряко с дизайна. Специално внимание се обръща на факта, че паралелно с насочване на интереса към „концептуалното“ от страна на авангарда се появяват и основните постановки на функционализма за свързване на дизайна с инженерните подходи. Именно последните се популяризират в САЩ, където „...дизайнът започва да се развива като инструмент на бизнес модел насочен към стимулиране на потреблението...“ (стр.28).

Във втора глава Биляна Калоянова проследява периода от края на Втората световна война до 90-те години на XX век. В началото на главата авторът коментира понятието „добър дизайн“ и развитието на това направление в САЩ и Западна Европа от учениците на Гропиус, Льо Корбюзие, Ван дер Роге, и последователите на движението „Де Стил“. В резултат на тяхната работа „добрият дизайн“ се превръща в символ на модернизма и се налага в годините между 1947 и 1962 като интернационален, функционален стил в дизайна, популяризиран активно в публичното пространство. Това обаче обуславя обвързването му с масовата култура. Този нов контекст, в който се реализират дизайнерите се коментира достатъчно пълно от автора в продължение на няколко страници. Разгледани са различни аспекти на индустриализацията, новите материали, които се използват в производството, новия начин на живот и манипулациите осъществявани с потребителите в условията на доминиращите пазарни отношения. Отбелязва се, достатъчно ясно, как масовата култура използва средствата за масова информация като инструменти за манипулация

на обществото. Като възникнала реакция срещу консуматорския начин на живот Калоянова правилно посочва неодадаистичните изяви на поп арта от 50-те и 60-те години. Във връзка с това са разгледани важните концептуални аспекти в творчеството на редица американски автори като Раушенбърг, Лихтенщайн, Уорхол и редица други. Споменати са също и авторите от европейския феномен – групата „Зеро“, като специално внимание е отделено на Ив Клайн и неговите революционни идеи и практики.

В т. 2.4. на втора глава накратко се описва американския концептуал арт, идеите и формите на някои от основните му представители. Така авторът на дисертационния труд преминава към извеждане на преден план на причините за появата на нови дизайн теории и практики. Акцентът в разсъжденията се поставя върху ролята на политическите процеси и конкретни събития разтърсили Европа и САЩ. Калоянова достатъчно ясно подчертава, че характерните особености на тези процеси „...водят до появата и развитието на една от основните концептуални тенденции в съвременния дизайн...“. В следващата глава на изследването тя е определена като „отговорен дизайн“.

По-нататък са разгледани различни автори създали произведения с концептуален характер в областта на дизайна. Някои от проектите са с подчертано футуристичен характер, други с чисто концептуален, а трети са приложени успешно в практиката. Водещата идея при всички е обаче за „възраждане на социалната роля на дизайна“. В този контекст се отделя място и за ролята на потребителите на стоки. В резултат от новата провокативна роля на произведенията с дизайнерски характер, част от масовите потребители започват да възприемат позицията на критични наблюдатели т.е. на зрители и да се отърсват от ролята на пасивни консуматори.

Биляна Калоянова се спира и на постмодерния аспект на промяната през 70-те и 80-те години на XX век. На тази база тя синтезира подходите, които формират концептуалните тенденции в съвременния дизайн. Критериите, според които те могат да се определят и изведат според автора са:

- Преминаване отвъд формата и функцията и предлагане на някакъв нов наратив.
- Критична насоченост.

- Използване на концептуални подходи от сферата на инсталациите и пърформансите.

Чрез прилагането на изброените критерии и на базата на немалко примери (студио „Алхимия“, група „Мемфис“, творчеството на Широ Курамата и Арата Исозаки и др.) авторът достига до важните изводи в края на втора глава. Те накратко могат да се сведат до това, че през разглеждания исторически период концептуалния дизайн „...се противопоставя на властващата практика превърнала функционализма и рационализма в самоцел...“ (стр.77).

Друг важен извод, който докторантът прави е че в постмодерната ситуация „...дизайнът образува сложен комплекс от течения и контратечения...“, които могат теоретично да се обединят в три основни групи: конформисти, реформисти и провокатори.

Третата глава на изследването е посветена на времето от 90-те години на ХХ век до днес и се явява логично продължение и финал на разсъжденията в предишните страници. Но тук вече авторът на дисертационния труд се изправя пред трудна задача. Бурно протеклите процеси в развитието на дизайна са довели до появата на една сложна многопластова ситуация, твърде трудна за дешифриране. Наред с прекомерното разрастване на производствените мощности, осъществяващо се на базата на новите технологии, основна роля започват да играят и масовите комуникации. Търговската реклама започва активно да оперира не само с фирмените марки, но и с имената на водещите дизайнери. Потреблението на стоки динамично нараства в условията на хиперпазара. Тази конюктура доминира в световен мащаб и не дава възможност за активното развитие на алтернативи. Концептуалният дизайн има разбира се, своето поле за действие, но то остава значително по-ограничено от пространствата, в които се развихря масовата култура.

Биляна Калоянова се опитва да проникне в тази многопластовост и да открие в нея същността на трите основни тенденции в концептуалния дизайн днес.

Първо тя пояснява, че под „отговорен дизайн“ трябва да се разбира този, който е социално ангажиран (обвързан с проблемите на околната среда, енергийните ресурси и човешките същности). Връзката на тази тенденция с екологичната (зелена) идеология е очевидна. Това е и една от основните тематични области експлоатирана активно от постмодерното изкуство. Важна, съставна част от зелената идеология е концепцията за

използване на енергия от възобновяеми източници. Разсъжденията на автора в тази посока са подкрепени с голямо количество примери, които са от несъмнен интерес за евентуалните читатели.

Спирайки се на същността на „ре-дизайна“ Калоянова посочва също немалко подходящи примери. В някои случаи те се докосват до по-горе описаната тенденция, но все пак се предлагат и ориентири, чрез които можем да ги разграничим от нея.

Третата набелязана тенденция се определя от автора като „емоционален и нематериален дизайн“. Под това название трябва да се разбира дизайн, който е „освободен и нематериален...може да бъде изживян, но не и консумиран, чиито изразни средства са знакови системи, които провокират емоционални изживявания“ (стр.117). От посочените примери се вижда, че този тип дизайн често е интерактивен или се интегрира с други изкуства (например театъра), често е структуриран под формата на инсталация. В този смисъл авторът на дисертационния труд се изправя пред все още неразрешимия проблем в съвременното изкуство – твърде размитите граници между различните изкуства, които охотно заимстват стратегии, методи и форми едно от друго. До каква степен можем да говорим например за „инсталационен дизайн“, или „дизайн на интерактивните акционни форми“? Или от друга страна за „емоционален и нематериален характер на някои инсталации“ и „интерактивни акции“? Ясен отговор на тези въпроси за сега не е възможно да се даде по простата причина, че не можем да разгледаме тези явления от достатъчна времева дистанция.

Направените в края на труда изводи подчертават тази трудност. Те визират връзките на развитието на дизайна с историческите етапи и техните политически и икономически особености. Използваният подход несъмнено е правилен. И точно затова се налага необходимостта от историческа дистанция при фиксирането на определени нови понятия, които в близките години могат да претърпят трансформации. От друга страна обаче трябва да се съобразим и с факта, че всяко изследване в областта на съвременното изкуство е полезно в настоящия български контекст, защото трасира посоки за бъдещо обговаряне, анализиране и осмисляне на проблеми останали по една или друга причина в страни от специфичното развитие на локалния художествен живот.

В този смисъл, забележките ми към докторантския труд могат да бъдат сведени единствено до липсата на един малко по-широк и философски задълбочен коментар на явленията, направен непосредствено преди изводите.

Като препоръки мога да посоча бъдещо задълбочаване в конкретната проблематика с цел извеждане на още по-високо ниво на иновативните аспекти в изследването, което несъмнено ще се окаже полезно за следващите млади изследователи и практикуващи художници в областта на концептуалния дизайн.

В заключение мога да заявя, че предложения труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, правилника за прилагането му и на правилника за развитието на академичния състав на висшите учебни заведения по изкуствата.

Намирам усилията положени от докторанта при изследването на проблема разглеждан в дисертационния труд за необходими, успешни и полезни в специфичния български контекст.

Предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Биляна Атанасова Калоянова.

09.06.2014г.

Гр.София

(Проф. д-р Орлин Дворянов)